

گذری بر چالش‌های حق بر سلامت اجتماعی در بستر فضای مجازی با نگاه امنیت ملی

جمال بیگی

دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، مرکز تحقیقات حقوق، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران
(نویسنده مسئول)

jamalbeigi@iau-maragheh.ac.ir

شیدا علی دوست

دانشجوی دکتری تخصصی حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران

alidoost.sheyda@yahoo.com

چکیده

زمینه و هدف: سلامت اجتماعی به‌عنوان شالوده اساسی جوامع جهت زیست بشری و تکامل و توسعه و پیشرفت تحت تأثیر عوامل مختلفی دست‌خوش تغییر می‌گردد که امروزه فضای سایبر و گروه‌های اجتماعی در بستر آن یکی از مبادی اصلی از محال یا ارتقای سلامت اجتماعی است چراکه گسترش روزافزون فن‌آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی سبب وابستگی بیش‌ازپیش جوامع انسانی در جهت نیل به تأمین نیازهای خود بوده است. امنیت نیز به‌عنوان پیش‌زمینه و ستون اصلی برپایی خیمه سلامت اجتماعی در همه ابعاد آن لازمه دست‌یابی به سلامت اجتماعی است.

روش تحقیق: تحقیق حاضر به روش کتابخانه‌ای از طریق مطالعه مقالات و کتب درزمینه یافته‌های محققین حوزه امنیت و سلامت اجتماعی است.

یافته‌ها: یافته‌ها حاکی از آن است که با عنایت به بحث‌های زمینه‌ای حول محور آزادی بیان و دسترسی اطلاعات و مداخلات دولت در فضای مجازی، عدم فراهم بودن ساختارهای مناسب و اصولی درزمینه فیلترینگ محتوای سایبری و دگرگونی‌های فرهنگی-هویتی در بستر آن، سبب بروز چالش‌های فرهنگی و سیاسی، اقتصادی و اجتماعی شده است که با عنایت به محوریت چالش‌های فوق بر مسیر حفظ امنیت پایدار ملی، می‌توان اذعان داشت که در عصر تکنولوژی حاضر بین حفظ سلامت اجتماعی در بستر فضای مجازی و امنیت ملی رابطه‌ای ملموس حاکم است.

نتیجه‌گیری: تأمین قدرت و سرعت انتقال در بستر فضای سایبر و در میان گذاشتن باورها و عقاید جمعی مختلف سبب شده تا این فضا مورد توجه ویژه کاربران انسانی آن قرار گرفته و فرصت‌های گفت‌وگو و تبادل افکار و چالش‌های عدیده‌ای هم چون نشر اطلاعات غلط، ایجاد تشنج و تنش در فضای سیاسی و اجتماعی، ناامنی و بی‌ثباتی در بازار اقتصاد و چالش‌های بزرگ فرهنگی هم چون گسترش فرهنگ غربی و برهنگی و ارتباطات ناسالم و ... را فراهم سازد و در نتیجه باعث وقوع چالش‌های امنیتی بر سر راه تأمین سلامت اجتماعی و نهایتاً امنیت ملی گردد چراکه سه عنصر فضای مجازی، امنیت ملی و سلامت اجتماعی در پیوستگی تنگاتنگ با یکدیگرند.

کلیدواژه‌ها: فضای مجازی، امنیت اجتماعی، سلامت اجتماعی، امنیت ملی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه با همکاری گروه های پژوهشی حقوق شهروندی و حقوق بین الملل سلامت مرکز تحقیقات حقوق

کنفرانس ملی ارتقای سلامت شهری و حقوقی پزشکی فراژوئی

NATIONAL CONFERENCE ON HEALTH PROMOTION & IT'S LEGAL & MEDICAL CHALLENGES

مقدمه

امروزه به جرأت می‌توان گفت سلامت در اقسام آن یکی از ملزومات زندگی بشری است که بشر در سایه آن می‌تواند به توسعه پایدار زندگی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی خود ادامه دهد. سلامت و حق بر آن دارای ابعاد متعددی بوده که در یک تقسیم می‌توان آن را در دو بعد کلان و خرد مورد مطالعه و بازبینی قرار داد. از این روی که بقا و مانایی هر جامعه‌ای با سلامت افراد آن جامعه تحقق می‌پذیرد و لزوم توسعه و پیشرفت‌های مختلف سطوح زندگی اجتماعی وابسته به سلامتی اعضای آن است، اصل بنیادین سلامت اجتماعی مورد بحث و بررسی همیشگی جامعه شناسان مختلف بوده و هست. سلامت اجتماعی از ابعاد کلان سلامت می‌باشد که پدیده‌های چندبعدی، چندلایه و چند دلالتی است و از عوامل مختلفی چون متغیرهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، زیست‌محیطی و ... بر آن تأثیر می‌پذیرد. سلامت اجتماعی به‌عنوان یکی از ابعاد سلامت، عبارت است از توانایی انجام مؤثر و کارآمد نقش‌های اجتماعی بدون آسیب رساندن به دیگران؛ در واقع همان ارزیابی شرایط و عملکرد فرد در جامعه است. برخی از عوامل اجتماعی، ابعاد مختلف سلامت اجتماعی را شکل می‌دهند که عبارتند از: یکپارچگی اجتماعی، پذیرش اجتماعی، مشارکت اجتماعی، شکوفایی اجتماعی و انسجام اجتماعی. اما برخورداری از این سلامت اجتماعی نیازمند تأمین امنیت اجتماعی در ابعاد مختلف زندگی اجتماعی را می‌طلبد تا تمدن بشری در سایه آن بتواند رهنمودها و راهبردهای خود را در جهت برنامه‌ریزی برای رسیدن به سلامت و سلامت اجتماعی، پی‌ریزی کند. بر این اساس می‌توان اذعان داشت که نقش امنیت در هر سطحی و با هرگونه بُعدی در بسترسازی توسعه جوامع انسانی، فراهم آوردن فضای فکری، مدیریت زندگی اجتماعی، مشارکت در روابط اجتماعی و بالاخره زمینه‌سازی برای سعادت دنیوی و اخروی بشر را برای شهروندان هر جامعه‌ای فراهم می‌کند. از این رو امنیت در طول تاریخ رشد و تعالی جوامع انسانی را رقم زده است، و بر همین مبنا حوزه‌های مطالعات امنیتی سطوح و ابعاد متعددی را پوشش می‌دهد. با توجه به چنین اهمیتی امنیت اجتماعی به‌عنوان یکی از شاخص‌ها عمده پدیده امنیت جزء نیازهای اساسی انسان و فصل مشترک همه مشکلات انسان از بیماری روانی گرفته تا خودکشی، اعتیاد و بزهکاری است. بحث امنیت اجتماعی به خصوص در تأمین بهداشت اجتماعی و روانی و در کاهش آسیب‌های اجتماعی و روانی، هم‌چنین در گسترش سلامت اجتماعی و روانی اهمیت بسیاری دارد. بنابراین آرامش، رفاه، رشد، شکوفایی انسان، بروز استعدادها و خلاقیت‌ها و نیل به تمام کمالات انسان در سایه امنیت حاصل خواهد شد. بر این اساس نظام اجتماعی در هر جامعه‌ای برای اعمال کارکردهایش نیازمند امنیت در حوزه سلامت اجتماعی است و در عصر حاضر با توسعه فناوری‌های ارتباطی و مجازی شرایط جدید در جوامع ناشی شده که همبستگی‌های اجتماعی، مشارکت‌های مدنی، سرمایه‌های اجتماعی روابط جمعی و ... کاهش داده است و حیات جمعی به سمت فردی شدن و تضعیف کارکردهای نهادهای اجتماعی سوق پیدا می‌کند و سبب رشد آسیب‌های اجتماعی و بروز جرائم و انحرافات اجتماعی در حد وسیع و گسترده می‌گردد از سوی دیگر با کم‌رنگ شدن کارویژه‌های نهادهای درون نظام اجتماعی ابعاد مختلف امنیت با افزایش جرائم در وضعیت بحرانی شدید قرار گرفته است و فرصت‌ها و خلاقیت‌های شهروندان در حال امحاء بوده و این مسائل باعث شده که نگرانی‌های بسیاری در زمینه حیات جمعی جامعه افزایش یابد. با پیشرفت چشم‌گیر جوامع بشری، دنیای امروز به دنیای فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مبدل شده است که علی‌رغم محاسن، معایب و چالش‌های مختلفی را با خود به همراه داشته است بلکه قواعد و قوانین حاکم بر ارتباط و تعامل میان انسان‌ها و تفکر و نگرش ما را نسبت به خود، دیگران و جهان تغییر داده است. تخریب مبانی اخلاقی و اجتماعی و نداشتن امنیت روانی فرهنگی ناشی از هجوم اطلاعات آلوده و مخرب از طریق اینترنت و فضاهای مجازی و وابستگی زندگی روزمره بشری به آن و نهایتاً تأثیرپذیری بی‌رویه و عدم آگاهی از مسائل مختلف زندگی اجتماعی سبب به خطر افتادن امنیت اجتماعی و ملی گردیده است. حال سؤال اصلی این است که آیا چالش‌های وجود آمده به‌وسیله فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی، می‌تواند امنیت ملی

را با خطرات جدی روبرو سازد؟ فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی سلامت اجتماعی جوامع بشری را با چه اختلالات و چالش‌های مواجه ساخته است؟ که در این پژوهش سعی بر تبیین دقیق موضوع و پاسخ به سؤالات فوق شده‌ایم.

۱. ادبیات و مبانی نظری پژوهش

در این بحث با بیان ادبیات و مفاهیم پژوهش به تشریح صریح عناوین کلیدی موضوع می‌پردازیم تا در جهت وسعت دید و سهولت فهم خوانندگان قدم بگذاریم.

۱-۱. سلامت و سلامت اجتماعی

تعریفی که «سازمان بهداشت جهانی» از سلامت ارائه داده است نیز ملهم از رویکرد کلیت سلامت در مورد آن است؛ براساس این تعریف: «سلامت عبارت است از رفاه کامل جسمی، روانی و اجتماعی و نه فقط بیمار یا معلول نبودن» و در این تعریف برای نخستین بار در کنار عوامل جسمی و روانی به عوامل اجتماعی نیز اشاره داشته و به‌عنوان یکی از ابعاد سلامت، به توانایی ایفای مؤثر و کارآمد نقش‌های اجتماعی بدون آسیب رساندن به دیگران؛ در واقع همان ارزیابی شرایط و عملکرد فرد در جامعه اشاره داشته است. از ابعاد مختلف سلامت اجتماعی می‌توان: یکپارچگی اجتماعی، پذیرش اجتماعی، مشارکت اجتماعی، شکوفایی اجتماعی و انسجام اجتماعی را نام برد که همگی عناوین زیر مجموعه‌ای از سلامت اجتماعی هستند.

۱-۲. امنیت و امنیت اجتماعی

مفهوم امنیت از نظر بعضی از صاحب نظران مهم‌ترین اولویت در سیاست خارجی و داخلی تمام دولت‌ها و دستیابی به آن جزء یکی از اهداف هر دولت به شمار می‌رود. این مفهوم در دوره‌های گذشته دچار تحول اساسی شده و مکاتب متعددی سعی در تعریف و ارائه راه کارهای مناسب برای تحقق آن کرده‌اند. هم زمان با به وجود آمدن دولت ملت‌ها و گسترش کارهای ویژه آن، امنیت ملی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین این کارها در دستور کار دولت‌ها قرار گرفت، به طوری که اکثریت قریب به اتفاق تحلیل گران بر این باورند که ماهیت وجودی دولت‌ها به تأمین امنیت داخلی و خارجی آن‌ها و چگونگی تعریف، بسط و گسترش مفهوم امنیت ملی گره خورده است (خلیلی پور رکن‌آبادی و نورعلی‌وند، ۱۳۹۱: ۱۷۵). امنیت صرفاً در یک قلمرو یا محدوده خاص قابل پیگیری و دستیابی نیست، بلکه امنیت در قلمروهای مختلف که در عین حال به هم پیوسته و وابسته و دارای تأثیرات متقابل نسبت به یکدیگر می‌باشند، قابل پیگیری و تحلیل است. قلمروهای گوناگون امنیت عبارت است از امنیت فردی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی. امنیت در لغت حالت فراغت و برائت از هر نوع تهدید و حمله و یا آمادگی برای رؤیایی با تهدیدات و حملات احتمالی و واقعی تعریف شده است و در اصطلاح سیاسی و حقوقی به صورت امنیت فردی، اجتماعی، ملی و بین‌المللی به کار می‌رود، به گونه‌ای که امنیت فردی حالت فراغت یک فرد از تهدیدات و حملات، امنیت اجتماعی حالت فراغت همگانی از تهدیدات، حالت فراغت یک ملت و امنیت بین‌المللی حالت فراغت از تهدیدات قدرت صحنه بین‌المللی است (آشوری، ۱۳۸۳: ۳۹-۳۸). از منظر جامعه شناختی، سطوح مختلفی را برای امنیت می‌توان در نظر داشت که مهم‌ترین آن، امنیت در سطح خرد و کلان است. در سطح خرد امنیت تعاریفی هستند که بر تهدید هویت تأکید دارند و امنیت اجتماعی را توانمندی جامعه برای مراقبت از خصوصیات و ویژگی‌های بنیادین خود در شرایط تغییر و تهدیدات عینی تعریف می‌کنند. در سطح کلان، امنیت را به‌عنوان فقدان هراس از ویرانی و تهدید ارزش‌های جامعه می‌دانند. اگر امنیت اجتماعی را شامل تهدیداتی برای حفظ زندگی اعضای جامعه و سپس حفظ راه و روش زندگی آنان بدانیم، بنابراین می‌توان امنیت اجتماعی را رفع تهدید از عنصر اتصال دهنده اعضای جامعه به یکدیگر تعریف کرد. به عقیده ویور امنیت اجتماعی در کنار امنیت اقتصادی، سیاسی، نظامی و زیست محیطی قابل طرح نیست بلکه مفهوم هم‌تراز امنیت اجتماعی، امنیت ملی است چرا که امنیت اجتماعی در شرایط کنونی مرجع امنیت ملی می‌باشد و استفاده از آنها به مثابه فرصتی برای اطمینان بخشی و اعتماد سازی است. گیدنز نیز امنیت را موقعیتی می‌داند که

در آن با یک رشته خطرهای خاص مقابله یا به کمترین اندازه رسانده شده باشد (هزارجریبی، کشوری، فاروقی و متقدم، ۱۳۹۳: ۵).

۱-۳. امنیت ملی

در مورد امنیت ملی تعاریف مختلفی ارائه شده که قبل از اشاره به تحول مفهومی آن در زمان‌های گذشته لازم است. ابتدا به این تعاریف اشاره‌ای داشته باشیم. تا دهه ۱۸۸۰ تعریف جامع و کاملی از امنیت ملی ارائه نشده بود و به تدریج این تعاریف کامل شد. چنانچه (هافمن درون) معتقد است که در قرن هفدهم میلادی شکل گیری دولت ملی و تمایل آن به بقا باعث مطرح شدن این مفهوم شد. این واژه فقط در قرن بیستم خصوصاً بعد از جنگ جهانی دوم متداول شده است. (ماندل رابرت، ۱۳۷۷: ۴۳). این مفهوم مانند دیگر مفاهیم در علوم انسانی دارای تعریف واحد و مورد قبول بیشتر صاحب نظران نیست. ریشه این عدم اتفاق نیز به تلاش افراد، گروه‌ها و کشورها در تلقی و برداشت متفاوت آنها از این واژه باز می‌گردد. شاید علت این عدم اتفاق گستردگی و کلیت اکثر مسائل و ارزش‌های انسانی، اجتماعی است که همگی تحت تأثیر این مفهوم قرار دارند. بر همین اساس مثلاً (آرنولد ولفوز) می‌گوید: «امنیت ملی نماد ابهام آمیزی است که اصلاً ممکن نیست دارای معنای دقیق باشد.» آلتایر بوکان نیز معتقد است: «امنیت واژه‌ای است که معنای بسیاری دارد» و نیز بری بوزان می‌گوید: «امنیت ملی را نمی‌توان به طور کلی بلکه تنها در مواردی مشخص می‌توان آن را تعریف کرد.» رابرت ماندل در این مورد می‌گوید: «امنیت ملی از لحاظ مفهومی ضعیف و از نظر تعریف مبهم است ولی از نظر سیاسی مفهومی قدرتمند باقی مانده است. چون مفهوم نامشخص امنیت ملی راه را برای طرح راهبردهای بسط قدرت توسط نخبگان سیاسی و نظامی باز می‌گذارد (ماندل رابرت، ۱۳۷۷: ۲۹). امنیت ملی عبارت است از اساس آزادی کشور در تعقیب هدف‌های اساسی و فقدان ترس و خطر جدی از خارج نسبت به منافع سیاسی اساسی و حیاتی است (آقابخش، ۱۳۶۳: ۱۷۳). در فرهنگ اصطلاحات روابط بین الملل این مفهوم بدین صورت مطرح شده است: حالتی که ملتی خارج از تهدید از دست دادن تمام یا بخشی از جمعیت، دارایی و یا خاک خود به سر می‌برد (پلانو، ۱۹۸۸: ۴۰). والتر لیپمن محقق و نویسنده آمریکایی اولین کسی است که مفهوم امنیت ملی را به روشنی تعریف کرده است: یک ملت وقتی دارای امنیت است که در صورت اجتناب از جنگ بتواند ارزش‌های اساسی خود را حفظ کند و در صورت اقدام به جنگ بتواند آن را پیش ببرد (روشندل، ۱۳۷۴: ۱). رابرت مک نامارا نیز می‌گوید: «اگر امنیت دال بر وضعیتی باشد آن وضع حداقل از نظم و ثبات است. و ریچارد کوپر می‌گوید: «توان جامعه در حفظ و بهره‌گیری از فرهنگ و ارزش‌های امنیت است.» برژینسکی سیاستمدار آمریکایی در اوج جنگ سرد چنین گفت: نقطه شروع کنکاش در باب امنیت باید با شناسایی صحیح ماهیت تغییرات عصر ما قرین باشد. به اعتقاد من چهار انقلاب مرتبط با هم دنیای معاصر را دستخوش تحول کرده است. انقلاب سیاسی، انقلاب اجتماعی، انقلاب اقتصادی و انقلاب نظامی تأثیر این ۴ انقلاب به طور هماهنگ روی نظام بین الملل، رقابت دو ابر قدرت، ثبات و موازنه نظامی آنها آشکار است و در آینده ابعاد گسترده‌تری پیدا خواهد کرد (بهزادی، ۱۳۶۸: ۱۰۴-۱۰۳). رابرت ماندل نیز می‌گوید: امنیت ملی شامل تعقیب روانی و مادی ایمنی است و اصولاً جزء مسؤلیت حکومت‌های ملی است تا از تهدیدات مستقیم ناشی از خارج نسبت به بقای رژیم‌ها، نظام شهروندی و شیوه زندگی شهروندان خود ممانعت به عمل آورند (ماندل رابرت، ۱۳۷۷: ۵۱-۵۰). اگر در تعاریف دقت شود، می‌توان چنین برداشت کرد که نقطه مشترک قابل قبول تمام صاحب نظران روی ضرورت (حفظ وجود خود) متمرکز است. یا به عبارت دیگر می‌توان آنرا (حفظ ذات و صیانت نفس از اساسی‌ترین خطرات) تعبیر کرد. برخی از صاحب‌نظران حفظ خود و یا (صیانت ذات و نفس) را در چهار پدیده با ارزش خلاصه می‌کنند: ۱- حفظ جان مردم ۲- حفظ تمامیت ارضی ۳- حفظ نظام اقتصادی و سیاسی ۴- حفظ استقلال و حاکمیت کشور.

۱-۴. پایایی امنیت بر سلامت اجتماعی

با افزایش کاربری در بستر شبکه های مجازی به تبع پیشرفت های روز افزون پهنه وسیع فضای مجازی و کشش ها و جاذبه های منحصر به فرد این شبکه ها و به همراه داشتن مزایا و معایب فراوان، این شبکه ها توانسته اند با اثر گذاری بر ساختارهای اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی در وضعیت امنیتی جوامع، تغییرات عمده ای اعمال نمایند و قواعد و قوانین حاکم بر ارتباط و تعامل میان انسان ها، و نیز تفکر و نگرش اقشار اجتماعی را نسبت به خود، دیگران و جهان تغییر داده است. از منظر دیگر، شبکه های اجتماعی مجازی با قابلیت های چشم گیری که در اختیار کاربران قرار می دهند، توانسته است به پنج اولویت اول کاربران اینترنت مبدل شده و این امکان را به فرد می دهد تا با ارتباط با طیف وسیعی از افراد بتواند علایق خود را در همه زمینه ها با آن ها در میان بگذارد. افراد با هویتی کاملاً دلخواه در بستر شبکه های اجتماعی می توانند علایق خود را در همه زمینه ها به اشتراک بگذارند و بر پایه همان هویت خود ساخته و البته بعضاً دروغین، ارتباط مجازی خود را با دیگر کاربران اینترنتی گسترش داده و با تزویر و دروغ پردازی بتوانند آن چه را که خود می خواهند به دیگران القا نمایند. از این رو با گسترش اینترنت و فضاهای دروغین شبکه ای و دروغ پردازی های غلط و غیر واقع در بستر فضای سایبر لزوم امنیت برای فعالیت در این فضاهای مجازی بیش از پیش احساس می شود چرا که شخصیت های دروغین نامبرده با حمایت های دروغین و دریایی از صحنه سازی ها و تفرقه افکنی ها سعی بر تخریب مبانی اخلاقی و اجتماعی داشته و با از بین بردن امنیت روانی فرهنگی ناشی از هجوم اطلاعات آلوده و مخرب از طریق اینترنت و فضاهای مجازی، امنیت ملی کشور را به مخاطره می اندازند (حسین پور و مصرخوانی، ۱۳۹۷: ۱۵۴). اساساً این که امنیت در بُعد اجتماعی متشکل بر تقسیمات عدیدع ای چون امنیت اخلاقی، امنیت غذایی، امنیت زیست محیطی، امنیت فرهنگی، امنیت اقتصادی و ... است در یک تقسیم بندی و در معنای موسع شاید بتوان گفت تقسیمات فوق فالجمله زیر مجموعه ای از امنیت اجتماعی بوده و در واقع د یک معنای عام امنیت اجتماعی اعم از امنیت اقتصادی، سیاسی، اخلاقی و فرهنگی و... است. در نظم حقوق کنونی، ایران با تهدیدات نوین و نرم متفاوتی روبروست که شبکه های اجتماعی و مخصوصاً شبکه های اجتماعی خارجی در صدر جدول قرار داشته و پیوسته و در رویدادهای امنیتی اخیر نقش کلیدی در بحث انقلاب های رنگی و جنبش والسیرت داشته اند (قطب الدینی، دانایی و فائزی رازی، ۱۳۹۹: ۳). لذا مطالعه مقوله امنیت در بستر فضای مجازی و تبیین و توضیح آن و لزوم برقراری محیط سالم و در نهایت ایجاد بستری برای سلامت اجتماعی در فضای سایبر و تبار شناسی تهدیدها و چالش های موجود در مسیر سلامت اجتماعی سایبری لازم و ضروری است که می تواند به عنوان یک مقوله و پروسه مطالعاتی در جهت پیشگیری و برطرف نمودن چالش های سلامت اجتماعی فضای مجازی در بُعد امنیتی و امنیت ملی به کار رود.

۱-۵. امنیت ملی و فضای مجازی

استدلال بر این است امنیت ملی و جنگ اطلاعاتی در عصر حاضر بستر مدرن و جدیدی در کنار جهان مادی و عینی پدید آورده که از آن فضای سایبر یاد می شود که کنترل ناپذیری تعاملات و تغییر ماهیت بسیاری از مفاهیم چون قدرت را به دنبال داشته است (Van den Bulck, 2019: 23). در کنار وابستگی فزاینده و مستمر زندگی جوامع اجتماعی و انسانی به فضای سایبر در جهت بانکداری الکترونیکی، نشر الکترونیکی، ارتباطات اجتماعی، اطلاعات اجتماعی و فرهنگ اجتماعی و ... در نهایت ایجاد دولت الکترونیک در عصر حاضر و به رغم آن آسیب پذیری و در معرض تهدید بودن این فضا حمایت از آن لازم و ضروری است چرا که انعطاف پذیری بی نظیر برای امور خرد و کلان مختلف برنامه های رایانه ای مناسبی طراحی و تولید می شود که از آن جمله شبکه های اجتماعی است و اثربخشی بالایی را به خود اختصاص داده است (Wong, 2017: 246). با عنایت به وجوه افتراق امنیت اجتماعی از امنیت ملی، در جامعه مدرن و دگرگونه تولید و یکسان سازی شئون زندگی، از وجوه افتراق این دو مقوله کاسته شده و وابستگی امنیت اجتماعی، امنیت مجازی و امنیت ملی به یکدیگر روز به روز بیشتر احساس می شود به طوری که سبب تبلور جلوه های فراموش شده ای چون تحرکات قومی، جنبش های دینی و اعتراضات زیست محیطی توجه

دکترین امنیت را به گروه‌های اجتماعی به‌عنوان حلقه مفقوده امنیت در مباحث امنیت ملی روز دنیا شده است. این گروه‌های ملی با توان نقش آفرینی در سطح ملی و فراملی در قرابت و رقابت با مقوله امنیت ملی در دنیای امنیتی امروز مطرح شده و بسته به ساختار و سازمان یافتگی خود در شمار چالش‌های امنیتی قرار گرفته‌اند.

امنیت ملی مفهومی پویا و وابسته به عناصر سازنده و نگارنده قدرت و سلامت اجتماعی است و به همان میزان که ماهیت قدرت و ساخت اجتماعی آن، که با تغییر و دگرگونی‌هایی مواجه می‌شود. امنیت ملی نیز با عنایت به تغییرات پیش گفته کم و زیاد می‌شود. با اذعان به اینکه یکی از مؤلفه‌های تکوین، استقرار و قوام امنیت ملی و بین‌المللی در دنیای امروز پدیده جهت دهی و اقناع افکار عمومی و چگونگی سامان یابی آن و اثرگذاری بر آن است که در این راستا فضای مجازی و پیام رسانی‌های اجتماعی به‌عنوان وسیله شکل دهی به این عناصر تعریف می‌شود و قادر است با اتکا به سرعت انتقال و ایجاد سطح بالای ارتباط، این امکان را فراهم آورد (قطب‌الدینی، دانایی و فائزی رازی، ۱۳۹۹: ۲).

۲. سلامت اجتماعی و چالش‌های مجازی امنیت

دولت‌ها فارغ از هر نوع مکانیسم، پیوسته تأمین امنیت را پشتوانه مشروعیت خود قرار می‌دهند به طوری که حتی دولت‌های توتالیتر و اقتدار گرا نیز در کنار خفگان شدید، غرض خود از استبداد را تأمین هرچه بیشتر امنیت در ابعاد مختلف حکمرانی خود می‌دانند. با اذعان به ابعاد گوناگون امنیت هم چون امنیت نظامی، اقتصادی، زیست محیطی، منابع انسانی، فرهنگی، سیاسی و... می‌توان گفت فضای مجازی در عصر حاضر به‌عنوان یک تهدید نرم تأثیر به‌سزایی را در ایجاد چالش‌های عمده بر سلامت اجتماعی ایجاد می‌کنند که هر یک یک تهدید کننده امنیت ملی و به نوع خود می‌تواند امنیت کشور را با چالش جدی روبرو نماید. در این مبحث به اختصار به بیان عمده‌ترین چالش‌های موجود بر سر راه سلامت اجتماعی که مخل امنیت ملی نیز می‌باشند می‌پردازیم.

۱-۲. چالش‌های فرهنگی فضای مجازی علیه سلامت اجتماعی

همواره در تعاریف امنیت ملی تأکید بر حفاظت از ارزش‌های حیاتی ملی در مقابل تهدیدات و آسیب پذیری‌های عمدتاً خارجی است (Trager & Simonie, 1973: 36). که در نهایت در حوزه فرهنگ منجر به حفظ راه و روش زندگی قابل پذیرش برای همه مردم و مطابق با نیازها و آرزوهای مشروع شهروندان می‌گردد. بنابراین تهدید علیه امنیت فرهنگ ملی تهدیدی است که کیفیت زندگی را برای اتباع یک کشور کاهش داده و ارزش‌های کسب شده در معنای ذهنی را مورد تهدید قرار می‌دهد. (Wolfers, 1962: 150) به طور خاص تهدید هویت ملی به‌عنوان هسته اصلی تهدیدات امنیت فرهنگی ملی شامل تلاش برای گسترش جدایی هویت‌های فرهنگی و قومی بین گروه‌ها در کشور هدف است. در نهایت در محیط امن فرهنگی قابلیت حفظ الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب، هویت و عرف ملی با شرایط قابل قبولی از تحول محقق می‌شود. تأمین امنیت هویت ملی و فرهنگی و پاسخ به نیازهای فرهنگی روز جامعه دو انگیزه است که دولت‌ها در سیاستگذاری‌ها و فعالیت‌های حوزه امنیت فرهنگی در دستور کار سیاستگذاری و اجرایی خود قرار می‌دهند.

کارشناسان معتقدند که ابزارهای ارتباطی اگرچه انسان‌ها را وارد فضای اجتماعی بزرگتری در محیط مجازی می‌کند و ارتباطات آنها را توسعه می‌دهد، اما در عمل و در زندگی واقعی، مواجه با یک نوع «نفرد» و کاهش مسئولیت اجتماعی در بین مردم به خصوص جوانان هستیم. این اتفاق از سوی دیگر باعث ایجاد گسست در تداوم تربیت سنتی و خانوادگی جامعه می‌شود که در آینده می‌تواند چالش‌های هویتی به وجود بیاورد و یا ابزاری برای تخریب و نفوذ فرهنگی در دست نظام سلطه قرار گیرند و فرهنگ‌های بومی را در معرض نابودی قرار دهد. امروزه به جهت عدم کنترل و عدم مسئولیت پذیری کاربران فضای مجازی، مشاهده می‌شود که با تولید و پخش شایعات مختلف، به راحتی کمپین‌هایی علیه شخصیت‌های مورد اعتماد جامعه در حوزه‌های

مختلف راه اندازی و باعث تخریب چهره آن‌ها می‌شود و همین‌طور این اتفاق در حوزه‌های اقتصادی باعث تحریم مصرف یک کالی خاص می‌شود که اهداف پشت پرده آن غالباً بر مبلغان کمپین‌ها پوشیده است و افراد عادی بدون تحقیق و اطلاع از صحت آنها را بازنشر می‌کنند (خالصی، بابایی و مظاهری، ۱۳۹۸: ۷۷).

در جهان امروز که دولت‌های سلطه‌گرا سعی در استعمار و به سلطه کشاندن کشورهای در حال توسعه دارند، سعی در ایجاد مجموعه‌ای بهم پیوسته و در هم تنیده دارند سعی می‌کنند تا منابع هویت ساز کشورهای در حال توسعه و فرهنگ مدار را به زیر یوغ بردگی فرهنگی خواسته‌های خود بکشانند که با دگرگونی این منابع با تحولات مکان، فضا، زمان، فرهنگ جامعه و نقش رو به کاهندگی اقتدار و مرجعیت دولت‌های در حال توسعه در مقیاسی با گذشته هویت‌های مألوف را در جوامع به چالش کشانده است. اینترنت به لحاظ عمومیت یافتن در میان کاربران و با گستره وسیع جغرافیایی در درون مرزهای ملی، تبدیل شدن به یک ارتباط خصوصی و شخصی و فارغ بودن از هر نوع کنترل از سوی مراج قدرت به وسیله‌ای تبدیل در عرصه ارتباطات تبدیل شده و زمینه‌های تاثیرگذاری خارج از کنترل دولت‌ها و نهادهای قدرت را به وجود می‌آورد. در این میان نبود قوانین و مقررات منسجم تنظیم کننده حدود و روابط در بستر فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی و نیز کمبود ابزارهای فرهنگی در تولید و بازنشر ارزش‌ها و فرهنگ ملی از چالش‌های امنیت ملی فرهنگی و از عمده طریق پیشبرد اهداف و نقوذ دشمن است.

بسیاری از مشکلاتی که امروزه توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در کشورهای در حال توسعه با آن مواجه هستند، کمبود بسترها و زمینه‌های فرهنگی است. بر این اساس باید اظهار نمود فناوری‌های نوین ارتباطی علاوه بر این که هرگز دارای بار خنثی نیستند، بلکه جزئی از فرهنگ به حساب آمده و در یک بستر فرهنگی ایجاد می‌گردند و به همین دلیل با مفهوم خاص خودشان باعث ایجاد ارزش‌های نوین در جوامع گشته و موجب پیدایش نگرش‌ها و باورهای تازه‌ای در اذهان مردم می‌شوند. این در حالی است که باورها و ارزش‌های تربیتی جامعه از طریق فرآیند آموزش در ذهن مخاطبان نهادینه می‌گردد، در این زمان تکنولوژی‌های نوین به منظور تقویت ارزش‌ها و باورهای جوامع واردکننده و پذیرای این فناوری‌ها استفاده می‌گردد و خطرات امنیتی و هویتی گریبان گیر این جوامع در حال توسعه می‌گردد که این جوامع از هیچ برنامه خاصی برای بهره برداری مناسب از این فناوری‌ها برخوردار بوده و مخاطبان با ارزش‌ها و هنجارهای خویش بیگانه می‌شوند (فرقانی و مهاجری، ۱۳۹۶: ۲۶۳).

۲-۲. چالش‌های اجتماعی فضای مجازی علیه سلامت اجتماعی

علی‌رغم کارکردهای متفاوت فضای مجازی در دنیای امروز؛ از جمله کارکرد ارتباطی آن، با حضور هر روزه این شبکه‌ها در زندگی اجتماعی کاربران به جرأت می‌توان گفت رسانه‌های ارتباطی از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی صرفاً ابزاری نیستند، بلکه نوعی چارچوب یا موقعیت برای زندگی تلقی می‌شوند؛ یعنی مجموعه ابزارهای ارتباطی که ما به آن‌ها فناوری می‌گوییم، بیش از آن که ابزار باشند، موقعیت زیست اجتماعی و در واقع نوعی چارچوب اجتماعی - فرهنگی که ما در آن مستقر می‌شویم، به حساب می‌آیند. نگاه به جنبه اجتماعی شبکه‌ها از زاویه‌های مختلفی میسر است (بی‌بک‌آبادی، سلطانی‌فر و دلاور، ۱۳۹۵: ۹۴). می‌توان گفت شبکه‌های اجتماعی نوین به علت دارا بودن خصلتهایی همانند گمنامی، سرعت ارتباطات و سیال بودن، پیامدهای گسترده‌ای بر روابط جنسیتی، الگوهای ارتباطی، دوست‌یابی و تقویت نوعی روابط و نظام کنش اجتماعی غیر وابسته به زمان و مکان داشته‌اند.

با توسعه شبکه‌های اجتماعی مجازی، شکل نوینی از زندگی اجتماعی در بستر فضای مجازی شکل گرفت که با روابط میان افراد با شکل سنتی آن متفاوت شد و تأثیر غیرقابل انکاری بر روابط اجتماعی برجای نهاد. شبکه‌های اجتماعی یکی از طرفدارین رسانه‌ها هستند که مخاطبان بسیاری به خصوص از قشر جوان دارند. ویژگی‌های تعاملی و ایجاد بستر برای ایجاد روابط اجتماعی از دلایل مورد استقبال واقع شدن شبکه‌های اجتماعی است. در مطالعه و بررسی شکست مرزهای سنتی خانواده توسط فضای

مجازی باید اذعان داشت؛ شبکه‌های اجتماعی با قابلیت‌هایی که در اختیار کاربران خود قرار می‌دهند، به ۴ اولویت اول کاربران اینترنت تبدیل شده‌اند؛ ۱- فرد با طیف وسیعی از افراد در ارتباط است. ۲- علائق خود در زمینه‌های مختلف را با آنها به اشتراک می‌گذارد. ۳- افراد در شبکه‌های اجتماعی می‌توانند هویتی کاملاً دلخواه داشته باشند. ۴- بر پایه همان هویت دلخواه ارتباط مجازی خود را با دیگران گسترش دهند. در تحلیل شکل‌گیری هویت فرهنگی و ارتباطات نو متأثر از فضای مجازی به این یافته‌ها رسیدیم؛ از آنجا که ظاهر شبکه‌های مجازی جمع‌گرا است، تغییرات فرهنگی اخیر، موجب شده که مردم ترجیح دهند در عین تنهایی، ارتباطات گسترده‌ای هم با جهان پیرامون خود داشته باشند. شبکه‌های اجتماعی این خواسته را فراهم می‌کنند. شبکه‌های اجتماعی مختلف با سرویس‌ها و خدمات مختلفی که در اختیار کاربران خود قرار می‌دهند، موجب تاثیرگذاری بیشتر روی زندگی آن‌ها و جامعه و رفتارهای اجتماعی می‌شوند. شبکه‌های اجتماعی در حوزه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... تاثیرگذارند. این شبکه‌ها کارکردهای گوناگون اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و ارتباطی دارند و به گفته متخصصان ارتباطات، شبکه‌های اجتماعی بیش از پیش رابطه‌های چهره به چهره را کاهش می‌دهند. فیس‌بوک و یوتیوب که گونه‌هایی از رسانه‌های اجتماعی‌اند بعد از گوگل پر بازدیدترین سایت‌های جهان بوده‌اند. شبکه‌های اجتماعی مجازی گونه‌هایی از رسانه‌های اجتماعی هستند که بیشترین شباهت را به جامعه انسانی داشته و به فرد امکان برقراری ارتباط با شمار بسیاری از افراد دیگر را فارغ از محدودیت‌های زمانی، مکانی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی می‌دهند. فیس بوک سرشناس‌ترین شبکه اجتماعی اینترنتی است که با استقبال بسیاری مواجه شده است. این شبکه بیش از پانصد میلیون جمعیت دارد که سومین منطقه پر جمعیت جهان پس از چین و هند به شمار می‌آید. در هر ثانیه هشت کاربر جدید در این سایت ثبت نام می‌کنند که در این میان به طور معمول دانشجویان یکی از اصلی‌ترین فعالان در این شبکه‌ها هستند. روابط اینترنتی سرمایه اجتماعی را افزایش می‌دهند. لذا عضویت در شبکه‌های اجتماعی اینترنتی به‌عنوان منبعی برای تعیین سطح سرمایه اجتماعی می‌تواند مورد سنجش قرار بگیرند. اعتماد به‌عنوان سنگ بنای سرمایه اجتماعی و عامل تعیین‌کننده سطح سرمایه اجتماعی باید مورد توجه قرار گیرد چرا که امروزه اعتماد به شبکه‌های اجتماعی اینترنتی می‌تواند عاملی مهم برای میزان استفاده و نحوه استفاده از این شبکه‌ها باشد. یکی از موارد اهتمام به پدیده امنیت اجتماعی در سطح جامعه ارتباط تنگاتنگ این مسئله با نهاد اجتماعی خانواده است. بنابراین امنیت اجتماعی به معنای رفع تهدیدهای اجتماعی و بهره‌مندی از فرصت‌های اجتماعی. با توجه به این دو عنصر اساسی که ذات و ماهیت امنیت اجتماعی را در هر جامعه‌ای به طور نسبی شکل می‌دهد. براین منوال در وجهی تحقق امنیت اجتماعی در خانواده در گرو کاهش یا فقدان نبود امنیت شکل می‌گیرد؛ و یا در وجه دیگر کسب فرصت‌ها و تضمین منافع و ارزش‌ها باعث ضرورت مطالعه تعامل متقابل امنیت اجتماعی با نهاد خانواده در هر جامعه‌ای خواهد شد. بر این اساس «امنیت اجتماعی خانواده عبارت است از حفظ حریم زندگی خانوادگی از خطرات و تهدیدات، همچنین ارتقاء سطح زندگی خانوادگی با اتخاذ تدابیری جهت کسب فرصت‌های زندگی. در اینجا خطرات و تهدیدات به کلیه مخاطراتی اطلاق می‌شود که در روابط گرم، و عاطفی، صمیمی و محبت‌آمیز خانواده اختلال ایجاد نماید و احساس نزدیکی و همدلی میان آنان را از بین ببرد. درواقع، حراست و نگهداری از احساس مایی خانواده ریشه در حفظ روابط گرم، عاطفی و صمیمانه میان افراد دارد. حال برای حفظ این روابط چهره به چهره و محبت‌آمیز و پابرجا ماندن احساس مایی لازم است خانواده به پشتوانه عینی و واقعی برای دفع خطرات و کسب فرصت‌ها مجهز شود» (چلبی، ۱۳۸۶: ۷۵). نهاد اجتماعی خانواده برای اعمال کارکردهایش نیازمند امنیت اجتماعی است. به موازات اثرات مثبت استفاده از شبکه‌های اجتماعی، اثرات منفی شبکه‌های اجتماعی مانند بکار بردن الفاظ و ادبیات نامناسب، ایجاد اختلاف بین اعضای خانواده، وقت‌گیر بودن، اعتیاد آور بودن و ایجاد روحیه مصرف‌گرایی نیز مورد توجه بوده است؛ به گونه‌ای که اغلب دانشجویان اثرات منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی را بیشتر از اثرات مثبت آن می‌دانستند. توجه نکردن به صحبت‌های

دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه با همکاری گروه های پژوهشی حقوق شهروندی و حقوق بین الملل سلامت مرکز تحقیقات حقوق

کنفرانس ملی ارتقای سلامت شهری حقوقی پزشکی فراژوئی

NATIONAL CONFERENCE ON HEALTH PROMOTION & IT'S LEGAL & MEDICAL CHALLENGES

دیگران در هنگام استفاده افراد از موبایل و شبکه‌های اجتماعی، به زعم افراد مورد بررسی موجب بروز درگیری لفظی و اختلاف بین افراد و به ویژه اعضای خانواده می‌شود. با استفاده نامتعارف و بیش از حد از شبکه‌های اجتماعی، به تدریج افراد وقت کمتری برای انجام امور روزمره و ارتباط با دیگران اختصاص می‌دهند؛ به گونه‌ای که حتی اگر به صورت فیزیکی در کنار هم و در یک مکان حضور داشته باشند، فعالیت ممتد آن‌ها در فضای مجازی آن‌ها را از همدیگر دور می‌کند. شایان ذکر است که زندگی در فضاهای مجازی، تاثیرات مثبت و منفی مختلفی بر «سبک زندگی» کاربران داشته باشد. فرصت‌های آموزشی، اقتصادی و... از جمله نقاط مثبت این فضاها می‌باشد اما حضور در این دنیاها می‌تواند آسیب پذیریه‌های اجتماعی و خانوادگی را نیز همراه داشته باشد (دانش و ظهیری‌نیا، ۱۳۹۷: ۱۱). در زمره معضلات اجتماعی فضای مجازی که سلامت اجتماعی را به مخاطره می‌اندازد و تهدید و چالشی بر علیه امنیت ملی به شمار می‌رود، می‌توان به ظهور جرائم رایانه‌ای، کلاهبرداری‌های کلان از طریق شبکه‌های مجازی، فروش مواد مخدر و... اشاره کرد. رواج جرائم مرتبط با ابزارهای الکترونیکی به اندازه گسترده شده است که نیروی انتظامی برای مقابله با آن اقدام به تشکیل واحد ویژه‌های تحت عنوان «پلیس فتا» کرده است و دادستانی تهران دادرسی ویژه‌ای برای رسیدگی به جرائم رایانه‌ای تشکیل داده است. این نشان می‌دهد که در کنار فرصت‌های محیط مجازی، آسیب‌ها و جرائم اجتماعی مرتبط با آن نیز در حال رشد است که برنامه‌ریزی برای کنترل و هدایت آن در سطح کلان و خرد اجتماعی را توسط مقنن به ضرورتی انکار ناپذیر مبدل نموده است (خالصی، بابایی و مظاهری، ۱۳۹۸: ۱۷۸).

۲-۳. چالش‌های سیاسی فضای مجازی علیه سلامت اجتماعی

علی‌رغم تأثیر پیشرفت فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی نوین بر اقتصاد و فرهنگ و اجتماع بشری، این صنعت بی بدیل با ویژگی‌های خارق العاده و جذاب و مهمی که داراست توانسته تأثیرات شگرفی را در حوزه سیاست در جهان ایفا کند. ضمن این که امکان جلوگیری از مسیر توسعه فضای مجازی در زندگی انسان امروز بسیار سخت و شاید غیر ممکن است و اساساً چنین ایده‌ای، با توجه به اینکه جزء حقوق بشر امروز در عصر جهانی کنونی است و این ابزارها غالباً برای کمک به انسان‌ها و پیشبرد اهداف و پاسخگویی به نیازهای بشری ساخته شده، امری غیر عقلایی است، لذا رها سازی این فضا و تحمیل آن بر زندگی انسان نیز ناممکن و بایستی همانند هر ابزار دیگری در مسیر بهبود زندگی انسان‌ها در ابعاد مختلف قرار گیرد، بنابراین بهترین راه برای بهره مندی از فضای مجازی و رسانه‌های دیجیتال شناخت ابعاد مختلف آن به خصوص فرصت‌ها و تهدیدات و طبقه بندی آن بر اساس مخاطبین و مصونیت بخشی راهبردی در برابر تهدیدات و بهره مندی از فرصت‌های پیش رو می‌باشد (خالصی، بابایی و مظاهری، ۱۳۹۸: ۱۶۸).

در عصر امروز امکان دخالت در جهت دهی رویدادهای سیاسی توسط صاحبان رسانه‌ها در تحولات سیاسی ناشی از گسترش وسایل ارتباط جمعی جدید به خصوص اینترنت و شبکه‌های اجتماعی با گسترش حیطه عمل رسانه‌های جمعی، بیشتر شده که به‌عنوان مثال، جریان‌ات فتنه انگیز انتخابات دهمین دوره ریاست جمهوری ایران و نحوه پوشش خبری تظاهرات سراسری در فرانسه و انگلیس و نیز انقلاب‌های اخیر خاورمیانه که منبعت از تحرکات فضای مجازی شهروندی بوده است. بسیاری از رویدادهای دیگر نیز، در شبکه‌های تلویزیونی و ماهواره‌های هم چون شبکه سی. ان. ان، بی. بی. سی، العربیه، فاکس نیوز و بسیاری دیگر، افکار عمومی جهان را در شناخت این رویدادها به نفع طیفی خاص ساماندهی می‌کردند (خالصی، بابایی و مظاهری، ۱۳۹۸: ۱۷۹). کشورها در پرتو میزان مؤلفه‌های قدرت ملی هم چون نظامی، فناوری، اقتصادی، انسانی و فرهنگی خود، منافع و ارزش‌های حیاتی خود را توسعه می‌دهد. با عنایت به تقسیم بندی قدرت به نرم و سخت، قدرت ملی هیچ وقت محسوس و آشکار نیست و صرفاً قدرت نظامی و اقتصادی را شامل نمی‌شود. توسعه ارتباطات و اطلاعات مجازی، به ویژه از طریق رسانه‌های مدرن، هرچند پیشرفت‌های فراوانی را برای بشر موجب گردیده، لکن مجاری مناسبی در اختیار حکومت‌ها، شرکت‌های فراملیتی و رسانه‌ها قرار

داده است؛ تا حوزه قدرت و امکانات خویش را توسعه دهند. بسیاری، استدلال می کنند که افزایش ارتباطات الکترونیکی به جابجایی و جانشینی در ساختارهای سنتی نظیر خانواده، مذهب و جامعه منجر می شود و بازیگرانی با ارزش ها و الگوهای رفتاری متفاوت، جای ساختارهای مزبور را می گیرند که با جهان مدرن هم خوانی و تناسب بیشتری دارند. یکی از مهم ترین این بازیگران، رسانه های جمعی است که به تحکیم و تثبیت فرآیند جهانی شدن کمک می نماید.

با عنایت به این که حقوق بشر به معنای دارا بودن از حقوقی تعریف می شود که هرکس از حیث انسان بودن از آن برخوردار می باشد، از آن جمله حق آزادی بیان را می توان نام برد که پیوسته از آرمان های بشری بوده و بشریت برای دستیابی به آن متحمل هزینه های زیادی شده است و با تمام ابزارهای ممکن روز هم چون سینما، رادیو و فضای مجازی و... حق اساسی و مفهومی بشر به شمار می رود. حقوق بشر در جوامع پیشرفته امروزی که آمیخته با شعار دموکراسی است، کلید حمایت از تمامی حقوق شهروندان و صیانت از کرامت انسان و نیز وسیله ای برای حفظ حقوق فردی است (مندل، ۲۰۰۸: ۱). اولین سنگ بنای حقوق بشر و تضمین راهکارهای اجرایی آن توسط منشور سازمان ملل گذاشته شد و بعد از منشور، میثاق نامه های بین المللی (میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی و میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی) به عنوان یکی از مهم ترین برگ برنده ضمانت اجرای قواعد حقوق بشر بودند و در این بین ضمانت اجرای میثاق حقوق مدنی و سیاسی بیشتر بوده است (سلیمیان، صدیقیان و ساجدی، ۱۳۹۲: ۵۲). حقوق بشر معاصر گفتمانی است که در درون خود گفتمان های فرعی دیگری را جای داده است بی تردید می توان ادعا کرد مفاهیمی چون حق، آزادی، برابری و عدالت آن چنان ریشه گرفته اند که هر کدام در جای خود گفتمان پرنفوذی را در عرصه معارف انسانی تشکیل می دهند (قاری سیدفاطمی، ۱۳۸۰: ۲۱۰). در حال حاضر حقوق بشر یکی از مهم ترین موضوعات در حقوق بین الملل معاصر است و حساسیت بسیاری نسبت به رعایت آن وجود دارد و اسناد جهان شمول متعددی بر مودن کردن این حقوق کوشیده اند که در این بین آزادی بیان نیز از مواد تحت شمول حقوق بشری به شمار رفته است (شهبازی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲). بر پایه اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸) در ماده ۱۹ خود مقرر می دارد: «هرکس حق آزادی عقیده و بیان دارد و این حق مستلزم آن است که از داشتن عقیده بیم نداشته باشد و در دریافت و انتشار اطلاعات و افکار، به تمام وسایل ممکن، بدون ملاحظاتی آزاد باشد» ماده ۱۹ با عنوان آزادی عقیده حق داشتن اعتقاد بدون مداخله را یا هیچ استثنای محدودیتی به رسمیت می شناسد. (بند ۱) در این جا نیز میان اصل این حق و آزادی ابراز آن تفکیک صورت گرفته و در بند ۲ نه تنها «انتقال اطلاعات و عقاید به هر نحو» بلکه آزادی «جست و جو» و «دریافت» آن ها «صرف نظر از مرزها» و با هر رسانه ای در برمی گیرد، «چه شفاهی، چه مکتوب یا چاپی، در قالب هنر یا با هر رسانه دیگری به انتخاب خود. با این وجود، ابراز آزادانه عقیده به شکل مطلق پذیرفته نشده است (جلالی فراهانی، ۱۳۸۶: ۶۷-۶۵). آن چه که از فلهای کلام به دست می آید این است که حق آزادی بیان به عنوان یکی از زیر مجموعه های حقوق بشری در جوامع جهانی و مقررات بین المللی پذیرفته شده است. در روزگار کنونی، فضای سایبر با قابلیت رسانه ای جدید خود تحول بنیادین را در عرصه اطلاع رسانی رقم زده است. امروزه، اقبال جهانی به سمت رسانه های الکترونیکی به ویژه شبکه های اطلاع رسانی رایانه ای که جلوه بارز آن شبکه جهانی اینترنت است، به اندازه ای رسیده که دیگر رسانه های ارتباط جمعی مانند رادیو، تلویزیون، تلگرام و... در عمل به حاشیه رانده شده اند (جهانگرد، ۱۳۸۳: ۲۴). حق آزادی بیان یکی از آزادی های اساسی بشر است که در اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق های بین المللی حقوق بشر به رسمیت شناخته شده است. این حق در ردیف آزادی های سیاسی مدنی و نسل اول حقوق بشر به شمار می رود و تعهدات دولت ها درباره این دسته از حقوق از باب تعهدات به نتیجه است؛ یعنی دولت های عضو میثاق های مربوطه متعهدند بدون ملاحظاتی امکانات موجود و یا شرایط و احوال حاکم بر جامعه، این حقوق را تضمین و محترم بشمارند. در

1. opinion

ذیل به مقررات بین المللی که آزادی بیان را به رسمیت شناخته‌اند بیان می‌کنیم. اما در شرایط بحران و حتی در زمان خروج از بحران‌های امنیتی شاهد فیلترینگ این فضا بوده و هستیم که به‌عنوان یک چالش سیاسی داخلی و در روابط بین الملل، پیوسته از جانب دولت‌های به ظاهر حامی حقوق بشر مورد فشارهای سیاسی عدیده از جمله تحریم‌های متعدد بوده‌ایم. در این بین تنویر تفکرات متفاوت و نظریه‌های مختلف در حمایت از فیلترینگ و یا نقض آن از جانب افراد جامعه ملی و فراملی، سبب بروز بحران‌های سیاسی می‌شود. انقطاع در وحدت و اتحاد ملی در این بین معزل اصلی این پیشامدها بوده که از عمده‌ترین چالش‌های سلامت اجتماعی سیاسی جامعه می‌توان از آن یاد کرد.

بحث و نتیجه‌گیری

فضای سایبر یک محیط جدید و مصنوعی و غیرقابل پیش بینی بوده که به رغم دارا بودن مزایای فراوان و شگفت انگیز برای جامعه بشری، تهدیدات و چالش‌های عدیده‌ای را نیز به همراه داشته است که بین المللی و بی حد و مرز بودن علت اصلی وجود این ویژگی است چراکه مجرمین سایبری بدون محدودیت و با بهره‌گیری باورنکردنی، اهداف مجرمانه خود را پیش می‌برند و این درحالی است که دولت‌ها مسئول حفظ سلامت اجتماعی، امنیت ملی و حفظ نظم و انسجام اجتماعی و فرهنگی و سیاسی و اقتصادی خود هستند و باید در قبال چالش‌های بوجود آمده در این حوزه پاسخگو باشند. همانطور که اذعان شد، پیشرفت چشمگیر و ناملموس در فضای سایبر و ارتباطات سایبری جدید، برای بشر امروز چالش‌ها و مشکلات عدیده‌ای به همراه داشته که این امر سبب به خطر افتادن امنیت و سلامت اجتماعی از طریق ایجاد و گسترش شکاف میان مردم، آسیب به سرمایه‌های اجتماعی جامعه و فاصله گرفتن مردم از دین و دینداری، عرفی کردن فضای اجتماعی و سیاسی، ترویج ارزش‌ها و مفاهیم غربی مغایر با ارزش‌های ملی و دینی و آسیب‌های اجتماعی چون فرهنگ دروغ پردازی، افترا، تهمت، حیثیت زدایی، الگوسازی‌های کاذب و غیرارزشی، اطلاع رسانی‌های کذب و بی اساس و... را سبب شده است. با افزایش روزافزون پیشرفت در حوزه فضای سایبر چالش‌هایی در این حوزه بروز می‌نماید که پیوسته نیازمند اندیشه و برنامه‌ریزی برای حل موضوع است. فقدان گفتمان امنیتی و فقدان دانش جامع نگر در مورد صورت مسأله و هم‌چنین عدم وجود مطالعات سیاستگذاری مقایسه‌ای در کشور، حاکمیت روش آزمون خطا و اعمال سلیقه فردی و سازمانی یکی از چالش‌های اصلی در حوزه فضای مجازی است تا بتواند به چالش‌های متنوع سیاسی و اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی پاسخگو باشد. جذابیت فضای سایبر بالاخص شبکه‌های اجتماعی مجازی سبب شده تا اقشار مختلف مردم به ویژه جوانان و نوجوانان میزان زیادی از وقت خود را صرف آن کنند که به گزارش محققین این حوزه، ۶۰٪ کاربران اینترنت در سطح جهان را جوانان تشکیل می‌دهند (حسین‌پور و مصرخوانی، ۱۳۹۷: ۱۶۲). این فضا به‌عنوان بخشی از واقعیت اجتماعی دوران معاصر شناخته شده و امروزه بخش مهمی از رفتارها و عرف و عادات و تعاملات اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. جوانان امروز آن چه را که با سلیقه و ذائقه نسل امروز قبول می‌کند خارج از مخالفت آن به لحاظ ماهوی با ذائقه و سلیقه پیشینیان؛ آن را می‌پذیرد و طبیعتاً این پیروی از ذائقه و سلیقه عرفی در بستر فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، با عنایت به ناهنجاری‌های اجتماعی، امکان در معرض آسیب و سوء استفاده قرار دادن این قشر را ارتقا می‌دهد. همین تأثیرپذیری فراگیر سبب شده تا رسانه‌ها تبدیل به قدرت و امپراطوری هدایت عقیده‌های جمعی و معیار تشیص میزان قدرت حکومت‌ها تلقی گردد و جنگ‌های سخت تبدیل به جنگ‌های نرم از طریق تغییر در تفکرها و ارزش‌های بنیادین ملی و مذهبی گردد. تحریک به انقلاب‌های مخملی و رنگی و تحریک به اغتشاشات، ناکارآمد نشان دادن حکومت‌ها برای پی‌ریزی آشوب‌های مردمی و نهایتاً ایجاد تناقض و تضاد بین مردم و دولت‌ها، از جمله راهبردهای دشمن در جهت تسخیر کشورهای درحال توسعه است تا بتواند آن چه را که خود می‌پندارد در دل و ذهن مردمان کشورها بکارد و به هدف خود که عبارت از تسخیر معنوی و مادی است را نائل آید. در این بین و با رسیدن به اهداف پیش گفته، کشورهای هدف از نظر سیاسی متزلزل شده و در جامعه

بین الملل نیز در سایه سار قدرت نرم کشور متهاجم مورد بغض و کینه جامعه بین الملل قرار می گیرند.

پیشنهادات کاربردی

در جهت ارتقای سلامت اجتماعی و تضعیف تأثیر مخرب فضای مجازی و شبکه‌های مجازی، پیشنهادات زیر به شرح فوق عنوان می‌گردد:

- ۱- تقنین قوانین مکمل و پیشگیرانه از تولید و انتشار و دسترسی به مطالب و محتوای مخرب سلامت اجتماعی (در حوزه‌های مختلف اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی).
- ۲- بستر سازی زیر بنایی در جهت ارتقای سطح سواد رسانه عمومی.
- ۳- ایجاد بسترهای قانونی برای تفصیل و تبیین مسائل مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی روز و گفتمان عقلانی در خصوص آن‌ها.
- ۴- زمینه‌سازی عملی و کارکردی در حوزه تعلیم و تربیت نظام آموزشی کشور در خصوص گفتمان فرهنگی و اجتماعی روز.
- ۵- ساماندهی و مدیریت یکپارچه فضای مجازی کشور و پرهیز جدی از اعمال سیاست‌های مقطعی و سلیقه‌ای فاقد بستر و مجرای عملی.
- ۶- طرح ریزی برنامه‌های اصولی بر محوریت ارتقای سرمایه اجتماعی در فضای مجازی.
- ۷- ایجاد بسترها و زمینه‌ها برای تحقیقات پژوهشی در خصوص بهبود مشارکت مردمی در کنترل چالش‌های احتمالی در بستر فضای مجازی.

منابع و مآخذ

۱. آشوری، داریوش، (۱۳۸۳)، دانشنامه سیاسی، انتشارات مروارید، تهران، چاپ دهم.
۲. آقابخش، علی، (۱۳۶۳)، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، نشر تقریر.
۳. بوزان، باری (۱۳۷۸)، مردم، دولت‌ها و هراس، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۴. بهزادی، حمید، (۱۳۶۸)، اصول و روابط بین الملل و سیاست خارجی، تهران، دهخدا.
۵. بی‌بک آبادی، غزال و سلطانی فر، محمد و دلاور، علی، (۱۳۹۵)، مطالعه رابطه فرهنگ و زندگی روزمره در شبکه‌های اجتماعی مجازی، فصلنامه پژوهش موس و های ارتباطی، سال بیستم، شماره ۳.
۶. جلالی فراهانی، امیرحسین، (۱۳۸۶)، مزیت‌ها و محدودیت‌های فضای سایبر در حوزه‌های آزادی بیان آزادی اطلاعات و حریم خصوصی، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۵۹.
۷. جهانگرد، نصرالله، (۱۳۸۳)، گزارش روند برگزاری اجلاس جهانی سران در باره جامعه اطلاعاتی و مشارکت ایران «ژنو-۲۰۰۳»، تهران.
۸. حسین پور، جعفر و مصرخوانی، قدیر، (۱۳۹۷)، نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی بر امنیت عمومی کاربران آن، پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، سال یازدهم، شماره ۲.
۹. حسین پور، جعفر و مصرخوانی، قدیر، (۱۳۹۷)، نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی بر امنیت عمومی کاربران آن، پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، سال یازدهم، شماره ۲.
۱۰. خالصی، پروین و بابایی، محمدباقر و مظاهری، محمدمهدی، (۱۳۹۸)، چالش‌ها، فرصت‌ها و اثرات سیاسی فضای مجازی در نظام جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال نهم، شماره ۴.
۱۱. خلیلی پور رکن آبادی، علی و نورعلی وند، یاسر، (۱۳۹۱)، تهدیدات سایبر و تأثیر آن بر امنیت ملی، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۵۶.

۱۲. دانش، یونس و ظهیری نیا، مصطفی، (۱۳۹۷)، مطالعه کیفی پیامدهای استفاده از شبکه‌های اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه هرمزگان.
۱۳. رضایی، امید ومظلوم خراسانی، محمد واکبرمجدی، علی، (۱۳۹۴)، مطالعه تأثیر احساس امنیت اجتماعی بر سلامت اجتماعی شهروندان مشهد، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۴۴.
۱۴. روشندل، جلیل، (۱۳۷۴)، امنیت ملی و نظام بین الملل، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌های تهران، تهران.
۱۵. سلیمیان، ابولفضل وصدیقیان، عبدالله وساجدی، امرالله، (۱۳۹۲)، حق داشتن وکیل از منظر حقوق بشر وحقوق ایران، دوفصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، سال دوم، شماره پنجم.
۱۶. شهبازی، حشمت اله وتقی زاده، ابراهیم وشهبازی نیا، مرتضی، (۱۳۹۶)، حقوق بشر در حقوق خصوصی، مجله حقوق خصوصی، دوره ۵، شماره ۱۹.
۱۷. قاری سیدفاطمی، سیدمحمد، (۱۳۸۹)، حقوق بشر در جهان معاصر، چاپ دوم، تهران، انتشارات شهردانش.
۱۸. قطب الدینی، ابولفضل ودانایی، ابولفضل وفائزی رازی، فرشاد، (۱۳۹۹)، تبیین ابعاد تهدیدهای امنیتی در فضای مجازی با تأکید بر پیام رسان‌ها، فصلنامه مطالعات حفاظت و امنیت انتظامی نشریه علمی (مقاله علمی پژوهشی)، سال پانزدهم، شماره ۵۶.
۱۹. ماندل رابرت، (۱۳۷۷)، چهره متغیر امنیت ملی، تهران، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۲۰. هزارجریبی، جعفر وکشوری چرمی، مصطفی وفاروقی، الهام ومتقدم، عقیل، (۱۳۹۳)، بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی شهر تهران)، فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۲۰.

21. Trager, F.& F. Simonie. (1973). An Introduction to StudyofNational Security.NewYork: Lawrence University Press.

22. Van den Bulck, H; Puppis, M; Donders, K; Van Audenhove, L (2019). The Palgrave Handbook of Methods for Media Policy Research, Switzerland: Palgrave Macmillan.

23. Wong, J. C. (2017). Russia's election ad campaign shows Facebook's biggest problem is Facebook. بازیتابی: <https://www.theguardian.com/technology/2017/sep/21/facebook-russiaadvertising> mark-zuckerberg

24. Wolfers, A. (1962). Discord and Collaboration. Johns Hopkins University Press.

Going Over the Challenges of the Right to Social Health in the Context of Cyberspace with the View of National Security

Jamal Beigi

Associate Professor, Department of Criminal Law & Criminology, Law Research Center, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran (Corresponding Author)

jamalbeigi@iaau-maragheh.ac.ir

Sheyda Alidoost

Ph.D Student in Criminal Law & Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran

alidoost.sheyda@yahoo.com

Abstract

Background and Aim: Social health, as the basic foundation of societies for human life and evolution, development and progress, undergoes changes under the influence of various factors, and today cyberspace and social groups within it are one of the main reasons for the impossibility or promotion of social health, because the increasing expansion of information and communication technologies It has caused the dependence of human societies to meet their needs. Security, as the background and the main pillar of establishing the tent of social health in all its dimensions, is necessary to achieve social health.

Methods: The present research is a library method through the study of articles and books in the field of findings of researchers in the field of social security and health.

Findings: The findings indicate that considering the background debates around freedom of expression and access to information and government interventions in cyberspace, the lack of proper and principled structures in the field of cyber content filtering and cultural-identity transformations in its context, causes the emergence of cultural challenges and It has become political, economic and social that considering the centrality of the above challenges on the path of maintaining stable national security, it can be acknowledged that in the current technological era, there is a tangible relationship between maintaining social health in the context of cyber space and national security.

Conclusion: Providing the power and speed of transmission in the context of cyberspace and sharing different collective beliefs and opinions has caused this space to be of special attention to its human users, and opportunities for dialogue and exchange of ideas and many challenges such as spreading false information, creating convulsions and tension in political and social environment, insecurity and instability in the economic market and great cultural challenges such as the spread of western culture and nudity and unhealthy communication, etc. The three elements of cyber space, national security and social health are closely connected with each other.

Keywords: Cyber Space, Social Security, Social Health, National Security